

Az evangélikus identitás részeként tekintünk azokra a személyekre és családokra, akik nemcsak evangélikusként álltak helyt, hanem a magyar kultúrát is gazdagították. Ilyen család a 13. századból eredeztethető Radvánszky-család.

Tagjai között megtaláljuk [IV.] Györgyöt, az 1687-es eperjesi vértanút, [II.] Jánost, II. Rákóczi Ferenc kincstárnokát-tanácsosát, a templomépítő Radvánszkyakat (Miskolc, Sajókaza), az evangélikus gyámintézet elnökeként is ismert művelődéstörténészt, Radvánszky Bélát vagy a kerületi és egyetemes (országos) felügyelő Radvánszkyakat, utolsóként közülük Radvánszky Albertet, a koronaórt, akit Ordass Lajos püspökkel együtt, hamis vádak alapján letartóztattak 1948-ban.

A most átadott kötetek a Radvánszky-családnak két kiemelkedő történeti szerepét jelképezhetik. Az egyik, hogy a család nemcsak aktív résztvevője volt a magyar történelemnek, hanem annak írásos emlékeit is folyamatosan gyűjtötte. A másik, hogy a család a 17. század óta mind irodalmi, mind őrzési szempontból a Balassi-kultusz egyik kiemelkedő képviselője volt.

Előre kell bocsátani a későbbiek megértéséhez, hogy a Radvánszky-család ősi fészke a ma már Szlovákiához tartozó Zólyomradvány. Az 1677-ben épített radványi kastélyban jött létre az első Radvánszky-gyűjtemény. A másik gyűjtemény őrzőhelye a Radványtól mintegy 160 kilométerre lévő Borsod megyei Sajókazán volt. Radvánszky Béla ugyanis 1863-ban olyan külön könyvtár-szárnyat építtetett a sajókazai kastélyhoz, amelyben elhelyezhette történeti-művelődéstörténeti szakkönyvtárát. 1906-os halála után fia, Kálmán gyarapította tovább a sajókazai gyűjteményt.

Először igen röviden a Radvánszkyak magyar történelem iránti mélyebb érdeklődését, a kulturális nemzettudatot jelző tevékenységéről.

Radványban Bél Mátyás tanítványa, László megírta a Radvánszky-család 1738-ig tartó történetét, munkatársa volt Bél Magyarországról szóló történeti-földrajzi leírási munkájának. Ő rendezte a radványi könyvtárat, amelyben létrehozta a magyar nyomtatott és kéziratos munkák történeti gyűjteményét, a könyvtár „Scriptores rerum Hungaricarum”-osztályát.

Sajókazán a könyvtár legelső osztályaiban kaptak helyet a történelemhez és annak segédtudományaihoz tartozó művek. A művelődéstörténész, heraldikával és genealógiával foglalkozó Radvánszky Béla többek között megszerezte Thuróczy János krónikájának mindkét 1488-as kiadását, Antonio Bonfini és Heltai Gáspár krónikáit. Fia, Kálmán Thaly Kálmán hagyatékából szerzett meg köteteket. A család múltja iránti tiszteletet és a nemzeti történelem iránti elkötelezettséget egyaránt jelzi, hogy Radvánszky Kálmán éppen ezeket a köteteket különös gonddal őrizte a II. világháború alatt és után is.

A Radvánszkyak másik jelentős művelődéstörténeti tevékenysége a Balassi-kultusz ápolása volt nagyon sok nemzedéken keresztül.

A magyar irodalom egyik legértékesebb kéziratát, a **Balassa-kódexet** a 17. század utolsó harmada óta Radványban őrizték. Az 1666-1738 között élt Radvánszky János azonban nemcsak őrizte ezt a kéziratot. Maga is írt Balassi Bálintot utánzó verseket, sőt Balassi 4 szerelmes versét is bemásolta saját verses könyvébe. Ezután majd két évszázadra a radványi könyvtár mélyén rejtőzött a Balassa-kódex. 1874-ben a Magyar Történelmi Társulat radványi feltáró munkája nyomán került elő újra Balassi Bálint addig elveszettnek hitt verseinek kézírata.

Miért olyan jelentős irodalomtörténeti emlék a 17. század közepén másolt Balassa-kódex? Mert ameddig Balassi istenes énekeit 1632-1806 között számtalanszor kiadták, addig világi, főleg szerelmi költeményeiből csak alig néhányat őriztek meg a kéziratos énekgyűjtemények, márpedig ezek teszik ki a költő életművének több mint 80%-át. Az életmű túlnyomó része tehát 1874-ig ismeretlen maradt.

Balassi Bálint eredeti kézírata sajnos nem marad fenn. Nem maradt fenn a róla készült

1610 körüli másolat sem, amelynek 1. részében a Balassi-versek a következő cím alatt szerepeltek: *Következnek Balassi Bálintnak külömb-külömbféle szerelmes éneki, kik között egynéhány isteni dicséret és vitézségről való ének is vagyon. Ezeket pedig a maga kezével írt könyvéből írták ki szóról-szóra...* A kódex 2-3. részébe a ma már ismeretlen másoló Balassi tanítványának, Rimay Jánosnak ifjúkori, többnyire világi líráját és a korabeli magyar költők műveit másolta be.

Ennek az 1610 körüli másolatnak a másolata viszont fennmaradt. Ez a **Balassa-kódex**. Balassi költészete túlnyomó többségének a *Balassa-kódex* az *egyetlen* forrása. Ráadásul a versek magától Balassitól származó elrendezésben, kötetkompozícióban őrződtek meg. Rimay ifjúkori költészetének szintén a Balassa-kódex az *egyetlen* forrása. Jelentősége felmérhetetlen.

A Balassa-kódexet 1924-ben radványi unokatestvérétől vásárolta meg R. Béla fia, Radvánszky Kálmán, majd pedig elhelyezte a sajkázai könyvtár többi Balassi kötete közé: az istenes énekek 1670-es lőcsei és 1699-es nagyszombati kiadásai mellé. Ezek a nyomtatványok is roppant ritkák.

Még egy fontos, evangélikus költők műveit tartalmazó kézirat-együttest őrzött meg a sajkázai könyvtár: az evangélikus Rimay János, Madách Gáspár és ismeretlen költők verseit, énekeit tartalmazó kéziratot. Radvánszky Béla 1905-ös cikkében ez olvasható: *„Évekkel ezelőtt sajká-kazai levéltáramhoz tartozó mindenféle írások között egy összekötött csomagra találtam, melyben nagy meglepetésemre Rimay János verseit, szerelmes énekeit és más munkáit fedeztem fel, mellé voltak téve Madách Gáspár itt közölt énekeinek eredeti kéziratái.”* Radvánszky Béla ezeket az 1629-1638 között keletkezett kéziratokat 3 kötetbe köttette be. A mai nevén Rimay-Madách kódexeket sztregovai Rimay János unokaöccse, Madách Gáspár másolta. (Madách Imre is ebből a családból származott.)

Befejezésként röviden emlékezzünk meg a meghívóban felsorolt, eredetileg a sajkázai Radvánszky-könyvtárban lévő kötetek sorsáról. Az 1906-ban elhunyt Radvánszky Béla fiának, Kálmánnak élete fő célja, idézem Komjáthy Miklóst: *„édesatyja, a neves diplomatikus gyönyörű könyvtárának s az általa szépen rendezett és gondozott családi levéltárnak a megőrzése volt.”* A II. világháború alatt és után is nagy gonddal, ritka bátorsággal őrizte a köteteket és a könyvtárat. 1949-ben, hogy a várható államosítás miatt a sajkázai Radvánszky-könyvtár ne szóródjék szét, R. Kálmán az evangélikus egyháznak ajándékozta a könyvtárat. A legféltettebb köteteket ideiglenesen, letétként adta át az Országos Széchényi Könyvtárnak, idézem *„abból a célból, hogy azok a tudományos kutatás számára hozzáférhetőek legyenek. Amennyiben a könyveket és kéziratokat ... biztosan, megfelelően őrizni tudja a tulajdonos egyház, és a tudományos kutatás számára is rendelkezésre tudja bocsátani, úgy abban az esetben a könyvek és kéziratok ott helyezendők el.”*

A Magyarországi Evangélikus Egyház nemrég felújított épületében 2017 óta már biztosított a megfelelő őrzés, a kutathatóságot pedig nemcsak a nyilvános könyvtárként működő Evangélikus Országos Könyvtár teszi lehetővé, hanem a Magyar Evangélikus Digitális Tár is, amelybe már felkerült a Balassa-kódex, és a többi kötet is hamarosan felkerül.

A történeti és irodalmi kötetek most véglegesnek szánt őrzési helyükre kerülnek. Köszönjük az Országos Széchényi Könyvtár munkatársainak, hogy közel 70 évig híven megővták őket!

A Nemzeti Könyvtárból a nemzet egy másik könyvtárába kerülnek a könyvek és kéziratok, a Balassi-kultuszt és a Radvánszkyak emlékét tovább őrző Evangélikus Országos Könyvtárba. Gyűjteményünk múzeumában az ünnep után rögtönzött kiállításon megtekinthetik a köteteket.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!